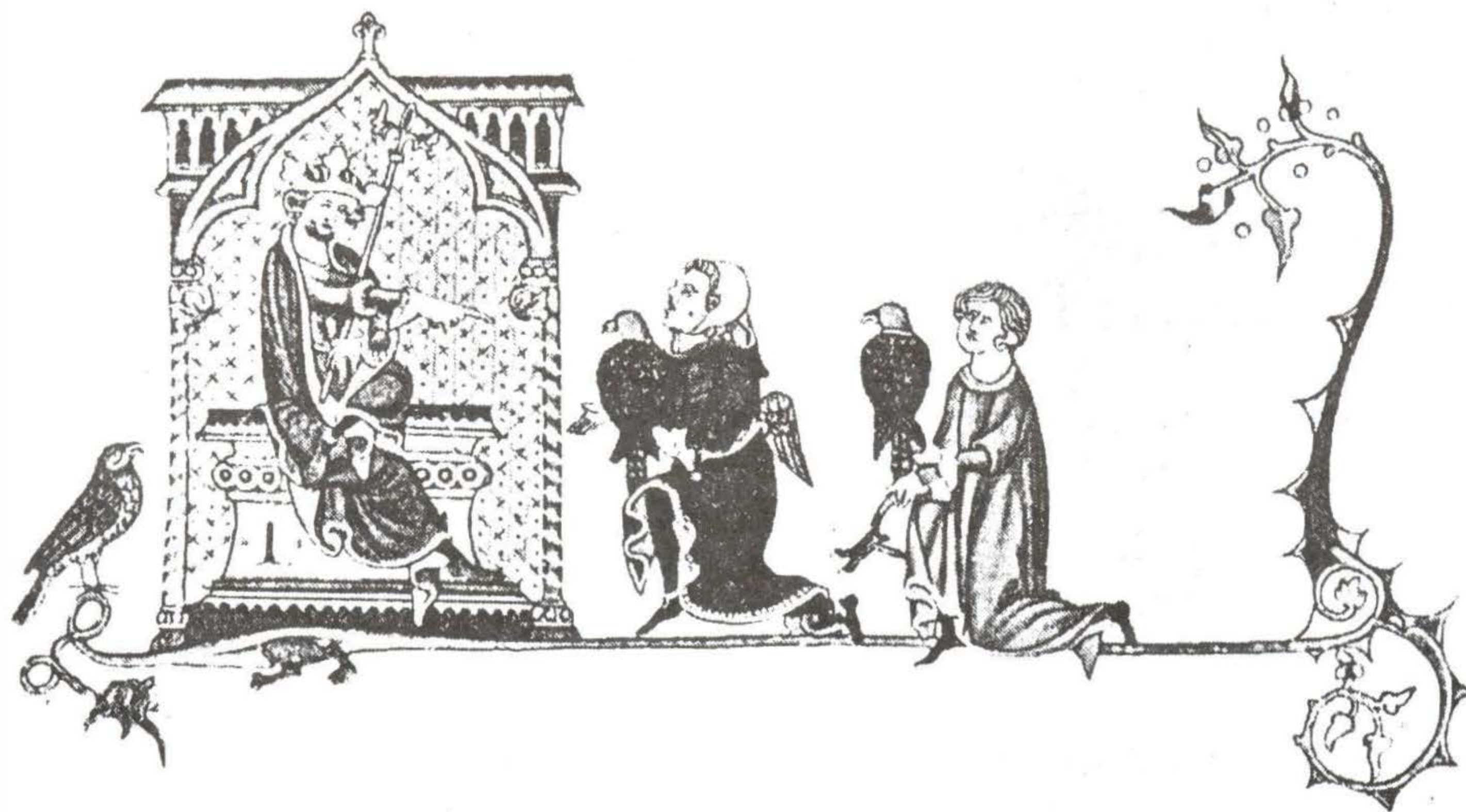


4. Roofvogels op de vuist

W. Baalbergen

Veel ouderen zullen het beeld nog op hun netvlies hebben: Jacoba van Beieren zittend op een paard, een roofvogel op de hand met het slot Teylingen op de achtergrond. Een van de schoolplaten die een diepe indruk achterlieten. "Ter Valkenjacht" stond er onder de plaat. Welbeschouwd is dit haast het enige document dat aangeeft dat er in vroeger jaren in deze omgeving met roofvogels is gejaagd.

Omstreeks 1050 werd ook in Europa al aan valkenjacht gedaan. Op het beroemde wandtapijt "Tapisserie de la reine Mathilde" in Bayeux (Frankrijk), is een afbeelding te zien van ruiters met valken op de vuist. In de vroege middeleeuwen was het Karel de Grote die een jachtwet uitvaardigde. Dege- ne die een afgerichte valk, Havik of Sperwer stal of doodde, werd gestraft. Deze Karel hield er op het Valkhof in Nijmegen vijf jachtmeesters op na. Een van hen was speciaal belast met het verzorgen van de valken.



Miniatuur uit *De arte venandi cum avibus* van Frederik 11, het beroemste boek over de valkerij.

Valkeniers nemen de orders van de keizer in ontvangst.

Helemaal verwonderlijk is dat niet. De valkerij, het jagen met roofvogels, was lang voorbehouden aan de hoge adel. En die was in de omgeving van Noordwijk niet zo dik gezaaid. Wij moesten het doen met enkele graven en landjonkers. Van hoge adel was onder meer Keizer Frederik II van Hohenstaufen. In het begin van de 14e eeuw hield hij zich met valkerij bezig en schreef daar een boek over. Nog altijd is dit een soort standaardwerk. Regelmatig verschijnen er nog heruitgaven en vertalingen van dit boek. De titel luidde: DE ARTE VENANDI CUM AVIBUS, over de kunst van het jagen met vogels.

Niet dat Frederik de eerste was die de valkenjacht bedreef. Dit deel van het jachtbedrijf heeft veel oudere papieren. Ver voor het begin van onze jaartelling was er in China en India al sprake van.

De al eerder genoemde Jacoba van Beieren was gravin van Holland en Zeeland in het begin van de 15e eeuw. Het is bekend dat zij zowel in Egmond als in de omgeving van Den Haag op de valkenjacht ging. Zo bezat zij in deze laatste plaats een viertal 'valkhuizen'. De schoolplaat suggereert dat zij vanuit Teylingen op jacht ging. Het ligt voor de hand dat zij daarbij ook onze omgeving onveilig heeft gemaakt.

Van onze latere stadhouders en prinsen was het vooral de stadhouder-koning Willem III die zich met de valkenjacht onledig hield. Niet alleen in deze contreien, want nadat hij koning van Engeland was geworden had hij er daar ook alle gelegenheid voor. Juist dat land had een lange traditie

op het gebied van de valkerij. De komst van het geweer maakte een eenvoudiger en doeltreffender manier van jagen mogelijk. De valkerij raakte wat op de achtergrond terwijl de Franse Revolutie er vrijwel een eind aan maakte. Behoudens in Rusland en Engeland verdwenen zowel de adel als hun tijdverdrijf, de valkerij.

Toch was het met de valkenjacht nog niet gedaan. Onder koning Willem I ontstond er weer valkerij. Met name in Valkenswaard en op Het Loo bij Apeldoorn. Uit Engeland kwamen de Nederlandse valkeniers weer terug. Zij kwamen voor een groot deel uit Valkenswaard en hadden gewerkt voor de Engelse adel. In deze romantische tijd, het midden van de vorige eeuw, werden er op de Veluwe weer grootse jachtpartijen gehouden. In alle pracht en praal werden de valken het luchtruim ingestuurd.

Ook in deze tijd wordt er nog aan valkerij gedaan. Er is een vereniging genoemd naar een bekende Valkenswaardse valkenier, Adriaan Mollen. Als men lid is van deze club mag men met een speciale vergunning roofvogels als Havik en Slechtvalk houden en er mee jagen. Een bekende valkenier is Henk Slijper. Nog bekender is hij als illustrator van vogelboeken.

Naast de al genoemde roofvogels werd er ook gejaagd met Sperwer, Sakervalk, Boomvalk, Smelleken en Giervalk. Vooral deze laatste was populair bij de valkeniers. De IJslandse Giervalk, ook wel de Witte Valk genoemd, was een begeerd bezit. Er werden ongelooflijk hoge bedragen voor betaald. Een uitgeslapen Hollandse koopman had van de koning van Denemarken een soort alleenrecht tot het uitvoeren van IJslandse Giervalken verworven. Hij liet de vogels jong uit het nest nemen en trainde ze tot jachtvogels.

Er werd en wordt gejaagd op twee manieren. Bij de hoge vlucht is sprake van het jagen op reigers, Kraanvogels en, vooral later, op kraaien. Hiervoor wordt voornamelijk de Slechtvalk gebruikt. Het jagen op Fazant, Konijn en Haas wordt met de Havik beoefend, terwijl daar vroeger ook de Sperwer voor gebruikt werd. Dit heet de lage vlucht.

Hierboven is al aangehaald dat er uit onze omgeving niet veel bekend is over het bedrijven van de valkenjacht. Toch is de schutspatroon van het valkeniersbedrijf Sint Bavo. We komen dan al wat in de buurt, deze heilige leefde in Haarlem. Een ander heilig man kennen we beter, onze eigen Sint Jeroen. Van hem is ooit een afbeelding in steen gemaakt waarop hij te zien is met een zwaard in de ene hand en met een valk op de andere. Er is sprake van dat deze steen in de pastorietuin in Noordwijk heeft gestaan. Bekender is het schilderij van Jan van Scorel in het Frans Halsmuseum in Haarlem. Ook hierop is Jeroen te zien met zwaard en valk. Het zwaard als teken van de wijze waarop

hij om het leven is gekomen, terwijl de valk wijst op zijn adellijke afkomst.

Van geheel andere aard is een link naar de valkerij in onze omgeving in de personen van Hermann Schlegel en Abraham Hendrik Verster van Wulvenhorst. Schlegel was van Duitse afkomst en werd in 1858 directeur van het Museum voor Natuurlijke Historie in Leiden. Het was een veelzijdig mens met een ongelooflijke werklust. Van zijn hand zijn verschillende boeken verschenen, voornamelijk over vogels. Zo schreef hij in de serie Natuurlijke Historie van Nederland twee delen over de vogels van ons land. Deze boeken waren door hem ook geïllustreerd met een aantal landschapsplaten. Daarnaast tekende hij alle koppen van de vogels, vandaar de populaire naam voor deze boeken: 'Koppenboekjes'. Ook onder de naam "De Vogels van Nederland" stelde hij een serie van drie boeken samen die als de 'Grote Schlegel' bekend staat. Een tekstdeel en twee delen met bijzonder mooie platen van vogels. Zijn befaamdste werk is echter een boek over de valkerij: "Traité de Falconnerie". Een groot boek met fraaie platen dat ook in die tijd bijzonder kostbaar was. Het verscheen dan ook in een gelimiteerde oplage en wordt nu een enkele maal tegen extreem hoge prijzen geveild. Schlegel maakte dit boek samen met een man die hij in de omgeving van Noordwijk had leren kennen, Verster van Wulvenhorst. Deze Verster kwam uit Brabant, verbleef een aantal jaren op het landgoed Wulvenhorst in Gelderland en werd uiteindelijk opperhoutvester in Noordwijk. Het was een hartstochtelijk jager en het was deze Verster die gebruik maakte van een Oehoe. Met dit dier als lokvogel, eerst levend en later in dode staat, werden door hem kraaien geschoten. Schlegel was wat men noemt een kamergeleerde terwijl Verster een man uit het veld was. Die gelukkige combinatie leverde uiteindelijk een boek op dat ook internationaal gezien zijn weerga niet kent.

We blijven wel met een vraag zitten: werkte Verster ook met roofvogels bij de jacht? Daar zijn echter geen aanwijzingen voor. Het is mogelijk dat Schlegel vooral gebruik heeft gemaakt van de veldkennis over roofvogels van Verster, waarbij hij gegevens over de valkerij op een andere wijze heeft verzameld.

Al met al is het resultaat van de gegevens over valkerij in onze omgeving wat mager uitgevallen. Mogelijk dat een nadere studie nog wat meer boven water brengt. In elk geval is het aardig kennis te nemen van deze bijzondere wijze van natuurbeleving. Want ondanks het minder aardige gezegde dat aan de valkerij is ontleend namelijk "iemand een loer draaien", de valkerij is een koninklijke bezigheid.